

POMORSKA TRGOVINA MAKARSKE U XVIII STOLJEĆU

Šime Peričić

I

Dosadašnji povjesničari Makarske i njene okolice gotovo da i nisu ozbiljnije doticali trgovačke relacije ovog područja u prošlosti,¹ pa tako ni tamošnju pomorsku trgovinu u doba mletačke uprave. Poznate su pak tvrdnje nekih da je Makarska upravo tada, kada je opala važnost splitske skele, doživjela snažan zamah svestrane trgovine,² ali za to nisu predočeni odgovarajući izvorni dokazi, što nas je navodilo na rezervirani sud u tom pogledu.

---

¹ A. Lulich, *Compendio storico-chronologico di Macarsca*, Split 1860; P. Kačić-Peko, *Povijest okružja makarskoga*, *Arhiv za povjesnicu jugoslavensku*, sv. VII, Zagreb 1863; Petar Kaer, *Makarska i Primorje*, Rijeka 1914; Jakša Ravlić, *Makarska i njeno Primorje*, Split 1934.

² Vj. Klaić, *Opis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, knj. II, Zagreb 1881. str. 168; Grga Novak, *Povijest Splita*, sv. II, Split 1964, str. 196—198; Giuseppe Sablich, *La Dalmazia nei commerci della Serenissima*, Zadar 1907, str. 54—55; Seid Traljić, *Trgovina Bosne i Hercegovine s lukama Dalmacije i Dubrovnika u XVII i XVIII stoljeću*, *Pomorski zbornik*, sv. I, Zagreb 1962, str. 359. — Tome u prilog govori i činjenica da su se 1726. godine Dubrovčani žalili kod Porte na djelovanje novih dalmatinskih skela, posebno Makarske i Omiša, koje su osjetno smanjivale promet njihove skele (S. Traljić, c. d. str. 354). Zbog toga se kasnije vodi permanentno spor za daljnji opstanak makarske skele (»skela nova«). Godine 1728. Dubrovčani kazuju: »da skela od Makarske opet se iznova otvorila... i da na Makarsku dolazi na stotine konja sa žitom i opet odonak idu sos solim« (isto str. 359). Turska je bila voljna uslišati želju Dubrovčana te je već iste godine poradila na tome da se ova i još neke ovdašnje skele zatvore, ali je mletačka diplomacija uspjela osujetiti te namjere. Makarska skela je bila važna za Bosnu jer se ovdje prodavala sol za njene potrebe (Vuk Vinaver, *Dubrovnik i Turska u XVIII veku*, Posebna izdanja SAN, sv. CCCXXXI, Beograd 1960., str. 80—81).

Kasnije se (1745) moglo iz Bosne u Makarsku izvoziti sve prehrambene artikle, ali se pored toga, bez posebnog odobrenja, izvozilo i željezo (S. Traljić, c. d. str. 359—360). Pred kraj mletačke uprave se cesta Makarska—Imotski smatrala najvažnijom upravo zbog turskih trgovaca, jer je pružala »sicureza, brevità, civilizzazione e commercio« (*Archivio di Stato Venezia*, *Provveditori da terra e da mar*, filza 659, izvj. gen. prov. A. Marin od 10. IV 1793).

Treba kazati da se makarska krajina protezala u dužini od četrdesetak, a širini 4—8 milja. Na tom području bilo je pored grada još petnaest manjih naselja. Godine 1773. obitavalo je tu ukupno 7.444 žitelja, a dvadeset godina kasnije nešto manje, 6.973 duše (*Naučna biblioteka u Zadru*, Ms 160/II, str. 219—220; Ms 146, list, 1 i 20).

Da bi se koliko-toliko ta praznina u prošlosti toga područja smanjila, posegnuli smo za sačuvanim arhivskim izvorima, spisima makarske općine iz mletačkog perioda koji su pohranjeni u Historijskom arhivu u Zadru; među njima smo pronašli, na žalost nekompletne, dozvole izvoza i uvoza razne trgovačke robe u makarskoj luci i obližnjim primorskim mjestima,³ na temelju kojih je moguće prikazati barem relativnu putanju trgovačkih relacija te regije tijekom XVIII stoljeća, točnije, dok je ona bila u vlasti Mlečana. U tu svrhu će se utvrditi osnovni pravci odlazanja robe iz Makarske i njoj gravitirajućih primorskih mjesta, isto za uvoz, vrste robe, carine, način transporta robe, ovdašnje cijene robe, te eventualno i njenu provenijenciju.

U svrhu što zornijeg predočenja podataka bit će na kraju prezentirani detaljni statistički podaci važnijih artikala s obzirom na njihovo odredište. Za uvezenu robu to nije moguće uraditi. Velika je šteta što podaci nisu kompletni, jer zbog toga slika ostaje okrnjena. No i ovo će značiti doprinos sagledavanja ove djelatnosti na tom području, barem za jedno stoljeće.

II — I z v o z

Poslije dugog ratovanja XVIII stoljeće donosi Dalmaciji mirniji period zahvaljujući konstantnoj politici neutralnosti Serenissime. Time je, prirodno, omogućena veća sloboda kretanja ljudi kako u unutrašnjim tako i vanjskim relacijama, što je opet, mislimo, rezultiralo intenzivnijim pomorskim i trgovačkim odnosima Dalmatinaca s turskim zaleđem i na Mediteranu uopće. Naravno, kako će se vidjeti, to se odrazilo i na području makarskog primorja.

Glavnina ovdašnje trgovačke robe odlazila je na obližnje otoke, te u Veneciju i drugdje. Stoga ćemo govoriti posebno o svakom pravcu izvoza ili uvoza, kako bi se postigla što veća jasnoća inače komplicirane materije.

A. Znade se da je i ranije bilo stanovitih trgovačkih dodira Makarske s prostranim turskim zaleđem, kada su Turci od nje stvorili veliko skladište soli i stjecište raznih prehrambenih artikala za taj grad i gravitirajuće mu otoke, a dijelom i drugu obalu Jadrana.⁴ Pored toga, za vrijeme turske dominacije ovim područjem, u XVI i XVII stoljeću, ovamo je iz Bosne u manjim količinama pritjecalo željezo, bakar, a isto tako i neki stočarski proizvodi. To međutim nije predmet našeg zanimanja.

³ Providurova kancelarija je vodila knjigu kroz čitavo XVIII st. u koju su bilježene izdane dozvole (Licenze) za izvoz raznih artikala, uvoza soli, držanja trgovačkih radnji u gradu, prodaju na brodovima u luci, pa čak i onih sitničara za vrijeme sajamskih dana. Nekađ su u iste knjige upisivani razni mandati ili pak putnice (Mandati e Licenze, Licenze e Passaporti). Tu je, ne uvijek, bilježena vrsta i količina trgovačke robe namijenjena izvozu, ime brođara, odredište, a isto tako i primjedba da li je ili ne dotična roba podlijegala carini. Samo rijetko je bilježena tu provenijencija upisane robe pa je stoga teško lučiti domaću od bosansko-hercegovačke robe. Radi toga je sve svrstano u kategoriju izvoza, kao da je sve proizvod ovog područja.

⁴ S. Traljić, c. d. str. 358; Bogumil H r a b a k, Izvoz žitarica iz Bosne i Hercegovine u Primorje od kraja XIII do početka XVII veka, *Godišnjak Društva istoričara B i H*, god. XIV (1963), Sarajevo 1964. str. 191—195.

Kako ranije tako i početkom XVIII stoljeća (1705) iz Makarske i primorskih mjesta njene jurisdikcije odlaze danomice prilične količine žitarica, sitne i krupne stoke, te nešto malo ulja, bajama i druge potrebne robe na srednjodalmatinske otoke (Brač, Hvar, Korčula i Vis), a tek nešto loja u Split,⁵ najbližu veću luku pokrajine. Već slijedećih godina pored spomenutih artikala na te otoke se izvozi sir, soljeno meso, vuna, pa čak soljena riba i smokve, premda u malim količinama.⁶ Za potrebe tamošnje brodogradnje, posebno one korčulanske, tamo su otppravljane male količine (1722, 1723, 1728) sirovog željeza, te obrađenog korama, kože (1727), prispjelih ovamo vjerojatno iz Bosne. Godine 1736. prvi put nalazimo među izvoznom robom maslac, a slijedeće godine pak ocat,⁷ također u malim, gotovo neznatnim količinama. Tako je već u prvoj polovini toga stoljeća asortiman odavle izvožene robe na te otoke bio vrlo raznolik, ali ne i obilat, izuzev žitarica i stoke.

Početkom druge polovine XVIII st. počinju nešto intenzivnije učestvovati i neka primorska sela (Podgora, Brist, Zaoštrog) makarskog područja u izvozu većih ili manjih količina žita, vina, stoke i stočnih proizvoda,⁸ te nešto malih količina maslinovog ulja uz neredovito plaćanje dacija tridesetine.⁹ Bilo je slučajeva da se tamo odavle izvozila i rakija (1766/67),¹⁰ dok se maslinovo ulje u malim količinama tamo odvozilo sve do 1772. god.,¹¹ kada je izvoz toga poljoprivrednog proizvoda Dalmacije bio potpuno kanaliziran na Veneciju,¹² pa se nastojala ograničiti što više njegova unutrašnja cirkulacija.

Tako je kroz čitavu drugu polovinu XVIII stoljeća na obližnje otoke s makarskog područja upućivana prilična količina žitarica, čija je količina varirala tada između 2 i 11.000 makarskih kvarti godišnje.¹³ Nastavljena je dalje

⁵ *Historijski arhiv Zadar* (HAZd), Arhiv Makarske, svežanj 8-Licenze. — Sigurno je ta roba bila barem većim dijelom bosanske provenijencije, jer se znalo da je na području makarskog kotara 1690. god. dobiveno 14.995 mletačkih barila vina, 67.779 mjera (misura) smokava i samo 122 barila maslinova ulja (G. Sabalić, c. d. str. 28), dok je viška žitarica bilo vrlo malo ili ništa. Pred kraj XVIII stoljeća u Makarsku je iz Bosne dnevno pristizalo 50—150 konja natovarenih vunom, voskom, a ovamo se prodavalo soli u vrijednosti 190 cekina, što je bilo prvenstveno namijenjeno upravo Bosni (S. Traljić, c. d. str. 360; V. Vinaver, c. d. str. 86).

⁶ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 11-Mandati e Licenze; svež. 14-Licenze; svež. 27-Libro di Licenze.

⁷ Isto, svež. 22-Licenze e Passaporti; svež. 27. Libro di Licenze.

⁸ Isto, svež. 45. — Prema proglasu providura Girolama Bona od 3. XII 1749. god. nitko nije smio iz Makarske i mjesta njene ingerencije izvoziti nikakvu trgovačku robu, bilo za privatnu upotrebu kupaca bilo za prodaju, ako prethodno nije dobio dozvolu, pod prijetnjom kazne od 50 reala (isto svež. 43-Libro de' Proclami e Licenze). Isto tako žito se nije smjelo prodavati strancima (isto svež. 68), nego se jedino to moglo raditi »ad uso di quegl'abitanti«.

⁹ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 45-Licenze. — To je ulje bilo uglavnom iz Podgore, jer je tamo maslinarstvo bilo najrazvijenije u ovom kraju (isto, svež. 44 i 50)

¹⁰ Isto, svež. 64-Libro de'Proclami e Patenti.

¹¹ Isto, svež. 79-Licenze d'Estrazion.

¹² HAZd, Stampe, svež. I, br. 89.

¹³ Gotovo uvijek se u Makarskoj žito mjerilo ovom mjerom koja je iznosila 53,323 litre (Bruno Ungarov, Stare mjere u Dalmaciji, Geodetski list, Zagreb 1951, br. 10—12, str. 230). Ponekad se mjerilo i na staje (mletački staj = 83,318 l); u izvorima smo pronašli u nekoliko navrata da je jedan staj mjerio dvije kvarte (»... stara 25 cioè quarte 50...«, svež. 8-Licenze, list 73), pa smo prilikom preračunavanja uzimali taj omjer, premda je poznata činjenica da je mletački star iznosio više.

opskrba toga otočja sitnom i krupnom stokom, kako za potrebe prehrane stanovništva tako i za vuču odnosno rasplod.¹⁴ Isto tako se izvoze raznovrsni stočni proizvodi (vuna, sir, maslac, koža i loj).¹⁵ Količine ovih artikala su ovisile o njihovom prisprijeću sa kopnenog zaleđa, sada ne isključivo s turskog teritorija, nego i susjednog dijela dalmatinske Zagore.

B. Drugi važniji pravac ovdašnjeg izvoza, po količinama i vrstama približan prethodnom, vodio je prema Veneciji, jer je mletačkoj vladi bila najvažnija briga opskrba glavnog grada neophodnim živežnim namirnicama, a isto tako i sirovinama za tamošnju industriju. Zato već početkom XVIII st. tamo iz Makarske odlaze relativno velike količine voska i suhих smokava, a nešto manje vina, soljene ribe, bajama, sira, kože, starog bakra i sirovog željeza.¹⁶

Zanimljivo je da i pored proklamiranog privilegija u prodaji vlastitih poljoprivrednih proizvoda Makarsko primorje tada nije moglo u Veneciji plasirati veće količine vina jer su srednjodalmatinski otoci uživali ekskluzivni privilegij, izuzeće od dacija, upravo za izvoz toga artikla u glavni grad Republike na lagunama. Dakako, to je uvelike škodilo makarskoj vanjskoj trgovini. Stoga se u kolovozu 1757. god. Makarska žalila na svoj inferiorni položaj, a njena je žalba ubrzo bila uslišana, pa su otada, čini se, sva dalmatinska vina podjednako tretirana na venecijanskom tržištu, bez naplate dacija.¹⁷ Otada makarsko područje šalje tamo poprilične količine dobrih sorti vina. Nekada je količina dostizala i nekoliko tisuća barila, kako je to bilo na pr. 1777. i 1781. godine.¹⁸ Godišnje se pak u prosjeku tamo izvozilo od jedne do dvije tisuće barila,¹⁹ što je dosta značilo za opskrbu toga grada, a isto tako i za trgovački profit Makarske.

U drugoj polovini tog stoljeća uslijedio je također intenzivniji izvoz stočnih proizvoda (koža, vuna, loj) u Veneciju, zatim sušenih maslina, bajama u kori, suhих šljiva i grubog platna za bojadisanje. Nasuprot tome gotovo je presahnulo izvoz razne soljene ribe, premda su upravo tada poduzimane od Serenissime odgovarajuće mjere da se on čak poveća u odnosu na prethodni period.²⁰ Tome

¹⁴ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 68-Licenze

¹⁵ Isto, svež. 91, 101, 107, 122—pod oznakom Licenze

¹⁶ Isto, svež. 8 (Licenze e Passaporti); svež. 11 (Mandati e Licenze); svež. 17 (Licenze e Passaporti); svež. 27 (Libro di licenze).

¹⁷ G. Sabalich, c. d. str. 28, 30

¹⁸ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 91 (Licenze); svež. 101 (Licenze.)

¹⁹ Većinom se mjerilo makarskim barilom koji je zapremao 89,426 lit., dakle više od venecijanskog (B. Ungarov, c. d. str. 230—231). U jednom dokumentu iz sredine 1774. god. se kaže da 13 1/2 venec. barila sadrže 10 makarskih (HAZd, Arhiv Makarske, svež 85-Libro de'Proclami e Licenze, 140), što je zaista odgovaralo mjerama.

²⁰ Opat Alberto Fortis kaže (1773) da je na makarskoj rivijeri lovilo ribu oko sto pedeset ribara s dvadeset velikih mreža (trata) i da ulov nije bio osobito velik (Viaggio in Dalmazia, sv. II, Venecija 1774. str. 125—131; Ante Strgačić, Ribarenje i ribarski obrt u Dalmaciji druge polovine XVIII stoljeća gledani očima jednog zapadnog naturaliste, *Radovi JAZU u Zadru*, sv. IV—V, Zagreb 1959, str. 165). On ovdašnje stanovnike smatra najbistroumnijim u cijeloj Dalmaciji, koji su obdareni smislom za trgovačke poslove, te samo malo svojih proizvoda šalju u glavni grad (A. Strgačić, c. d. str. 165, bilj. 72). Sigurno se to odnosilo i na prodaju ribe. Treba pak reći i to da su ovdašnje vlasti dozvoljavale podanicima Dubrovačke republike ulov ribe u makarskim vodama pod uvjetom da oni ovdje prodaju tu ribu po određenoj cijeni (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 11, list. 337; svež. 14, list 97).

je krivac jedino bezobzirni postupak mletačkih trgovaca ribom, koji je primoravao ovdašnje ribare na krijumčarenje svježom ribom tako da je nije bilo dosta za soljenje.

Potrebno je istaknuti da je samo sredinom XVIII st. zabilježeno povremeno odvoženje drva za ogrjev u Veneciju. Utovarna mjesta su bila u Gradcu i Bastu, a odvozili su ga svojim velikim trabakulima isključivo brodari iz Malog Lošinja. Nije se istina radilo o velikim količinama — ukupno šest trabakula.²¹ To je, čini se, bilo sve, jer kasnije nije evidentiran nijedan slučaj izvoza drveta uopće.

Izvoz maslinovog ulja iz Dalmacije, pa tako i makarskog područja predstavlja posebnost. Premda je, kako je spomenuto, mletačka vlast svim silama nastojala kanalizirati viškove maslinovog ulja iz Dalmacije u glavni grad, ipak odavle tamo nije dospijevalo, koliko nam je poznato iz izvora, mnogo toga iznimnog dalmatinskog proizvoda. Vjerojatno je on odlazio odavle drugim kanalima odnosno posebnim dozvolama, kako je to bilo učinjeno 1790. godine. Možda je pak višak bio rijetkih godina, kada mraz i biokovski vjetar nisu uništili plod. Inače bi to ulje bilo češće spominjano na spomenutim dozvolama.

Prema raspoloživim i dostupnim podacima tu se radilo zaista o malim količinama izvezenog ulja. Samo u dva navrata — 1771. i 1790. godine, izvezene su znatnije količine pa ih zaista treba notirati. Naime, tokom 1771. god. u Veneciju je odavle upućeno, u nekoliko navrata, ukupno 370 barila maslinova ulja.²² Isto tako su u prvoj polovini, odmah poslije meljave maslina, 1790. god. makarski trgovci brodovima Rovinjana i Mlečana u Veneciju otpremili začuđujuće veliku količinu ovog artikla prehrane — oko 760 barila.²³ To ulje bilo je »nato, fatto e raccolto in questo Privileggiato Primorie« pa je na temelju odluke gradskih sudaca uživalo izuzeće od svakog nameta carine, što je ipak ponekad bilo narušivano.

Treba spomenuti da je odavle u Veneciju povremeno odvoženo nešto žitarica, bijele svile, maslaca i nekih drugih manje važnih artikala, čija je provenijencija bila uglavnom, vjerujemo, bosansko-hercegovačka. Time je proširivana još više lepeza asortimana tamo odvožene trgovačke robe.

Dakle, Venecija je iz Makarske i njena područja dobivala prilične količine različite trgovačke robe kako za prehranu grada tako i neke sirovine ili polupreradevine za tamošnju industriju. Općenito gledavši zapaža se očita superiornost druge polovine stoljeća pred onom prethodnom u pogledu asortimana i količina. Ujedno se vidi da nije uvijek bila poštivana odredba mletačkih

²¹ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 45 (Licenze), 1. 11, 13; svež. 49 (Licenze). — Godine 1774. i 1777. upućena su u Veneciju iz Basta dva odnosno tri trabakula drva (isto, svež. 95-Licenze), a kasnijih godina takvi slučajevi nisu bili zabilježeni.

²² HAZd, Arhiv Makarske, svež. 74 (Proclami e Patenti). — Ovo ulje je sve poslano u prvoj polovini te godine; ono je bilo vlastiti proizvod makarskih trgovaca-posrednika ili kupljeno od seljaka toga područja. Godine 1780. su odavle slane u Veneciju stanovite količine ulja, Magistratu Provveditora sopra ogli. Ovaj je magistrat potom slao makarskom providuru službenu potvrdu primitka (responsale) s naznačenim količinama (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 101, pozicija 1780), koje međutim nisu kompletno sačuvane.

²³ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 124, poz. 1790 (Libro notificazioni degl' Oglio). Naime, u kasnu jesen prethodne godine zabilježen je dobar urod maslina koji je utjecao na pojeftinjenje ulja. No i kasnije su rovinjski brodari (1795) odavle odvozili ulje (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 136, poz. 1795).

vlasti da se roba iz dalmatinskih luka mora prioritetno izvoziti u Veneciju, a tek u slučaju njene zasićenosti na druga trgovišta jadranske obale. To uostalom dokazuju mnogi pravci izvoza ovdašnje robe tijekom čitavog XVIII stoljeća, što je opet očit znak nove, izmijenjene trgovačke politike Serenissime u vrijeme merkantilizma.

C. Jadranska obala Papinske države (Sottovento, Riviera della Marca) i Napuljskog kraljevstva (Puglia) već od samog početka XVIII st. postaju trgovišta trgovačke robe makarske luke. Ranije je tamo prvenstveno izvožena soljena riba, ali u malim količinama. Za Makarsku je od posebnog interesa bio godišnji sajam u Senigagli, kamo su gotovo svake godine odlazile male količine sirovog željeza, kože, sira, vune, voska i meda. Godine 1706. izvezeno je tamo dvanaest konja,²⁴ što je bio jedinstven slučaj makarskog izvoza stoke. Poznato je da je toga išlo mnogo više iz Splita i Trogira.

Pored one što je otpravljana u Senigagliju ovdašnja roba je odlazila također u Anconu, Rimini, Siroco d'Ancona, Porto Fermo i Grotte d'Amaro (nekad Grotte da Mare). Kako rekosmo, količine te robe bile su zaista male, osim što je tamo upućivana nešto veća količina soljene ribe pored krijumčarenja svježje. Godišnji izvoz soljene ribe raznih vrsta kretao se uglavnom od 100 do 200 barila. Iznad toga prosjeka izvezeno je prema dostupnim izvorima samo 1736., 1768. i 1769. godine. Naime, tada je količina prelazila čak 400 barila ribe.²⁵ Količine drugih godina bit će prezentirane u priloženim križaljka.

U Pugliu je pored malih količina soljene ribe, povremeno do 100 barila godišnje, izvožena odavle i stanovita količina žitarica, ali samo u drugoj polovini toga stoljeća. Zabilježen je izvoz te prehrambene robe ovako: 1766. god. — 3.800 venecijanskih stara, 1772. — samo 200 stara, 1781. — 265 makarskih kvarti, a 1791. tek 11 kvarti²⁶. Jednom prilikom, 1772. god. je tamo prodana jedna i po mjera žutog voska²⁷, čime je ujedno zaključena lista asortimana tamo izvožene robe kroz čitavo XVIII st.

D. Prilične količine raznovrsne robe koju je nudila Makarska apsorbirala je i Mletačka Istra tokom čitavog tog stoljeća. U prvoj polovini izvoz se ograničavao na ove prehrambene artikle: soljena riba, žito, vino, ocat i rakija, redom proizvodi makarskog područja. Kasnije je taj asortiman proširen suhim smokvama, sirom i vunom koji su tamo transportirani u malim količinama²⁸, ovisno o raspoloživim rezervama viškova ovog područja.

Drugi mletački prekomorski posjed — Levant, samo je povremeno dobivao ovdašnju robu koja se svodila na tek nekoliko vrsta. Naime, radilo se o

²⁴ Isto svež. 8-Licenze. — Pagani niti ne spominje učešće Makarske na senigaljskom sajmu (Venezia e la fiera di Senigallia, *Atti e memorie della R. deputazione di storia patria per le Marche*, serie IV, vol. IV (1929), premda to čini u vezi s drugim dalmatinskim gradovima.

²⁵ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 27-Libro di Licenze; svež. 68-Libro Licenze e Passaporti

²⁶ Isto, svež. 64-Libro de'Proclami, Patenti...; svež. 79-Licenze d'Estrazion; svež. 101-Licenze, sequestri...

²⁷ Isto, svež. 14-Licenze

²⁸ Robu su tamo odvozili uglavnom brodari Rovinja. Tamošnja obitelj Rismondo u to se vrijeme naselila u Makarskoj (G. Bujas, Makarski ljetopis od god. 1773. do 1794., *Starine* 47, Zagreb 1957, str. 353) nastavljaajući pomorsku tradiciju. Treba reći da su pored spomenute robe u Mletačku Istru odlazile odavle manje količine svježeg mesa, meda, željeza i koža, samo povremeno.

soljenoj ribi kako je to bilo 1722. godine, kada je izvezeno legalnim putem 261 barilo²⁹. Godine 1728. je izvezeno tamo 20 miara sirovog željeza³⁰, 1753. god. opet 150 barila soljene ribe³¹, a tek 1783. više od tisuću barila vina i 63 barila octa.³² Inače druga makarska roba tamo nije nalazila gotovo nikakvu prođu.

E. Makarska i njeno područje su, kako smo vidjeli, opskrbili srednjodalmatinske otoke raznim potrebnim živežnim namirnicama i ostalom robom, ali time nije bio iscrpljen njihov unutrašnji izvoz. Naime, odatle je razna trgovačka roba odlazila posredstvom dotičnih trgovaca i u ostalu pokrajinu, posebno u tri pravca — Split, Boku kotorsku i kvarnerske otoke. Splitu je, čini se, Makarska barem djelomično nadomještala nedostatak turskih karavana, osobito u drugoj polovini toga stoljeća. Kroz čitavo stoljeće u Split su na račun tamošnjih trgovaca odvožene pozamašne količine stočnih proizvoda: meso, vuna, koža, loj i sir,³³ te žuti vosak i žito. Ovog posljednjeg artikla izvezeno je tamo osobito mnogo pred konac mletačke uprave — 1792. i 1793. godine.

Pored toga u nešto manjim količinama izvozila se sitna stoka, soljena riba, maslac, med, suhe smokve i neki drugi manje važni artikli za život pučanstva. Jedan dio toga konzumirao je sam Split, a ostalo je, vjerujemo, odlazilo kao tranzit dalje u Veneciju. Za ovu zadnju tvrdnju postoje tek neke indicije.

Na kvarnerske otoke (Lošinj, Cres, Rab, Krk) odavle se izvozilo relativno mnogo vune, žitarica i rakije, a manje maslinovog ulja, suhih smokava, sira i još neke robe u neznatnim količinama^{33a}. I ovamo je izvoz bio daleko veći u drugoj polovini tog stoljeća (vidi križaljku).

Boka kotorska je tokom čitavog XVIII stoljeća odavle dobivala prilične količine vina i rakije³⁴, što je korišćeno za ishranu tamošnjeg pučanstva, a ne prodaju. Spomenuti prehrambeni artikli uglavnom su otpremljeni u Kotor i Hercegnovi na brodovima tamošnjih brodarka-trgovaca. U drugoj polovini stoljeća Bokelji su usputno ovamo kupovali također i stanovite količine žitarica i bajama u kori, te nešto malo soljene ribe i nekih drugih poljoprivrednih proizvoda. Iako se radilo o malim količinama, to je ipak nešto značilo za ovdašnju trgovinu.

²⁹ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 14-Licenze.

³⁰ Isto, svež. 22-Licenze e Passaporti. — Miera, miara, migliaio=tisuća, mjera za težinu (»barili vinti di peso in tutti miera quatro«). Ovdje je, dakle, jedna mjera iznosila pet barila žita. Inače se najviše upotrebljavala kao mjerna jedinica za soljene srdele; tako je npr. 16 miara soljene ribe zapremalo 7 barila, 37 miara-15, 80 miara-37, 200 miara-80, a 300 miara 120 barila (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 8.-Licenze, 1.104, 106). Prema ovome jedno barilo je moglo primiti oko dva i po miara soljenih srdela.

³¹ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 107-Licenze; svež. 45-Licenze, 1.16.

³² Silbski paron Nikola Maras je u ljeto 1775. god. na Krf povezoao 350 barila vina, 50 barila rakije i 31 barilo soljenih škombri (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 85-Libro de'Proclami e Licenze). Pred kraj Republike iz makarskog fontika je tamo slano i po nekoliko tisuća kvarti žita za ishranu tamošnjeg pučanstva.

³³ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 17-Licenze e Passaporti; svež. 27-Libro di Licenze

^{33a} U osmom desetljeću XVIII st. izvoženo je odavle i u Trst nešto žitarica: 1784.—500 staja; 1785.—353 staja, a 1786.—580 staja (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 116-Licenze).

³⁴ Godine 1768. i 1769. u Boku je iz Makarske izvezeno 1.102 odnosno 1.571 barilo vina i ukupno preko 70 barila rakije (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 68). Neki ovdašnji trgovci su uživali privilegij izvoza ovih artikala u Boku.

Treba kazati i to da su u drugoj polovini toga stoljeća iz Makarske odvožene i u neke druge gradove pokrajine, posebno glavni grad Zadar, dosta velike količine raznih žitarica, nešto vina, rakije, soljene ribe, maslinova ulja, sira i koža. Jedva je potrebno spomenuti izvoz žutog voska, meda i sočiva po ostalnoj pokrajini, jer se tu radilo o zaista povremenom izvozu i malim količinama. Posebno često je odavle namirivan nedostatak nekih prehrambenih artikala u Poljicima, poimence žito, sir i maslac³⁵. Tome je pogodovala blizina stjecišta raznovrsne robe i njezin relativno jeftin transport morskim putem.

III — U v o z

Odmah treba reći da također ne postoje kompletni podaci uvoza strane odnosno pokrajinske trgovačke robe u makarsku luku niti za jednu jedinu godinu u XVIII stoljeću. Raspoložemo samo fragmentarnim podacima kako u pogledu vrsta robe tako i količinama, tim više što se količina najčešće označavala samo vrstom prispjelog broda. Nešto više se znade jedino o frekvenciji trgovaca-prijevoznika iz luka Ugarskog (Hrvatskog) primorja, srednjodalmatinskih otoka i Venecije, koji su vlastitu robu ovamo sami prodavali. Za uvoz soli, toga vrlo važnog artikla, posjedujemo jedino podatke iz sedmog i osmog desetljeća toga stoljeća, ali opet samo one čija je provenijencija bila Puglia.

A. U prvoj polovini XVIII stoljeća ovdje susrećemo riječke i druge brodare iz Ugarskog primorja jedino u ulozi prijevoznika tuđe robe, makarskih ili venecijanskih trgovaca (1723, 1724, 1736, 1737).³⁶ Tek kasnije, od sedmog desetljeća dalje, oni usputno dovoze na prodaju vlastite proizvode, uglavnom razne vrste platna i predmete od drveta.³⁷ Ti brodari i trgovci su bili iz Karlobaga, Senja, Rijeke, Lovrana, Mošćenice i nekih drugih mjesta. Posebno se snažan intenzitet prispjeća tamošnjih brodara osjeća u dva posljednja desetljeća XVIII stoljeća, iznimno za ljetnih blagdanskim dana, kada su ovdje bili organizirani čuveni sajmovi gdje je pritjecao tada veliki broj okolnog stanovništva.

Nekada je samo u jednom danu bilo prijavljeno prispjiece nekoliko tamošnjih brodara-trgovaca na makarsko područje, kako je to bilo na pr. na dan Velike Gospe (15. VIII) 1782. god.³⁸ Neki od ovih su pored platna i drvenine prodavali žicu (corde). U slučaju da robu nisu mogli prodati odmah za gotov novac, davali su je i na kredit,³⁹ što je opet značilo da su njihove trgovačke veze s ovim gradom bile učestale. Vjerojatno u suprotnoj prilici ne bi tako postupali, nego su to činili u saznanju da roba neće biti izglubljena odnosno nenaknađena. Ne

³⁵ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 79-Licenze d'Estrazion...; svež. 85-Libro de' Proclami e Licenze

³⁶ Isto, svež. 91; svež. 107

³⁷ Pojedini Riječani su ovdje otvorili tada svoje dućane u kojima su prodavali uglavnom platno i drvene preradevine svoga kraja (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 68-Libro Licenze; svež. 74-Licenze e Passaporti, 1.18). Neki od njih su ovdje ostali zauvijek baveći se trgovačkim i lihvarskim poslom. O tome ćemo više govoriti jednom drugom prilikom.

³⁸ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 107-Licenze.

³⁹ Isto, svež. 88-Lettere pubbliche, poz. 1774; svež. 101-Licenze e Sequestri... Bilo je tada slučajeva da su Riječani ovdje prodavali i čelik, ali vrlo rijetko (Isto, svež. 130, 1. 4).

znamo prema kojoj ili čijoj odluci su oni uživali privilegij neplaćanja odgovarajućih carinskih obaveza (»senza esser di cui sia impedito ne molestato«), dapače, imali su stanovite prednosti što je stalno isticano u dozvolama. Sigurno je upravo to pogodovalo njihovom trgovačkom interesu, čime se može tumačiti takav priliv tih trgovaca u Makarsku. Na žalost, nije moguće ustanoviti kvantitativne podatke odatle prispjele robe, osim općih podataka. Tako na pr. god. 1772. ovamo je stiglo s nakrcanim brodovima jedanaest »carskih« trgovaca ne računajući one koji su ovdje otvorili vlastite trgovačke kuće; 1773. — devet brodova, 1775. — dvanaest, a 1793. — četrnaest.⁴⁰ Slično je bilo i ostalih godina. Treba istaknuti da su neki od ovih u jednoj sezoni učinili dva i više putovanja svojim brodovima na relaciji Ugarsko primorje — Makarska.

Neki od ovih su svoju robu prodavali i izvan Makarske, u obližnjim primorskim mjestima. Jedan od njih je, dapače, održavao permanentne trgovačke kontakte sa samostanom u Zaostrugu prodavajući tamo razne vrste platna,⁴¹ a tu otkupljivao uglavnom žuti vosak, pšenicu i rakiju. Ta praksa je kasnije nastavljena, moglo bi se reći i još više poboljšana.

Čini se da je Austrija primijetila trgovački interes svojih podanika iz Ugarskog primorja za makarsko tržište. Naime, u nekoliko navrata u devetom desetljeću XVIII st. spominje se ovdášnji trgovac Andrija Peršić, rodом iz Rijeke, kao austrijski vice-konzul u Makarskoj,⁴² ali za to ipak nema čvršće arhivske potvrde. Vjerujemo svejedno da je ta funkcija postojala s obzirom na zaista intenzivne trgovačke kontakte austrijskih podanika s ovom dalmatinskom lukom u posljednjoj četvrti XVIII stoljeća.

B. Među sačuvanim dokumentima tek u ljeto 1721. god. susrećemo prvi put stanovnike srednjodalmatinskih otoka kao prodavače vlastite robe na makarskoj tržnici.⁴³ To su bili Starigradani i Bračani koji su ovdje prodavali vino na malo. I kasnije su oni ovamo dovozili svoje vino na prodaju, ali su mogli slobodno prodavati i sve ostale vrste trgovačke robe, bez uplaćivanja uvoznih carina⁴⁴ odnosno trošarine. Međutim, tek u osmom desetljeću dolaze ovamo tamošnji otočani radi prodaje raznog zemljanog posuđa, vina i još nekih artikala kojih su količine bile beznačajne, pa ih ne treba poimence ni spominjati.⁴⁵ Pred sam kraj mletačke uprave u Dalmaciji pored spomenutih artikala Višani i Bračani su dovozili na prodaju drvene obruče za bačve i druge drvene predmete, te male količine južnog voća — limuna.⁴⁶ Osim vina, čini se, svi ti artikli su se ovdje dobro prodavali. Dakako, vino i nije moglo imati bolju

⁴⁰ Isto, svež. 79-Licenze d'Estrazion . . . 1. 8—9, 82—83; svež. 85-Libro de'Proclami e Licenze, 1. 61—65, 68—69; svež. 130-Registro Licenze, 1. 35—40

⁴¹ Isto, svež. 91-Estraordinario e Patenti, poz. 1776

⁴² Isto, svež. 122-Licenze

⁴³ Isto, svež. 14-Licenze

⁴⁴ Isto, svež. 17-Licenze e Passaporti. — Ponekad su oni, kao na pr. 1767. god., ovamo dovozili bijeli luk, crveni luk, platno i zemljano posuđe (Isto, svež. 64-Libro de'Proclami), nabavivši ih prethodno na strani. Treba reći da je tek poč. 1797. god. bio zabranjen uvoz vina i rakije u Makarsku i njeno područje koji nisu ovdje proizvedeni (Isto, svež. 138, poz. 1797).

⁴⁵ Isto, svež. 85-Licenze, 1. 12, 68—69

⁴⁶ Isto, svež. 130, 1. 3, 5, 13, 15—17, 40. — Zanimljivo je da su upravo Bračani, koji su nekad ovamo prodavali drvo (isto, svež. 79-Licenze 'Estrazion, 1.92), odavle odvozili u to vrijeme drvo, vjerojatno za gradnju brodića (G. Bujas, c. d. str. 327).

prođu kada je i samo ovo područje tada proizvodilo osjetne viškove tog proizvoda i prodavalo ga na veliko u Veneciji, konkurirajući upravo vinima srednjodalmatinskih otoka.

C. Tek u drugoj polovini XVIII st. Venecija je počela ovamo slati izravno proizvode vlastite, monopolizirane manufakture: to je bila staklarija iz Murana, sapun i drugo. Osim toga brodari Rovinja i Giudece znali su ovamo dovoziti usputno po nekoliko vreća riže i konopa iz Venecije, učestalije u posljednjem desetljeću postojanja Mletačke Republike.⁴⁷ Ponekad su pak sami brodari iz glavnog grada na svojim brodovima u makarskoj luci nudili na prodaju sve nabrojene artikle,⁴⁸ ali to nisu bile bogzna kakve količine. Nisu, međutim, ovamo dovozili raznu trgovačku robu iz Venecije samo Istrani ili Venecijani, nego su sami makarski trgovci znali odlaziti tamo radi nabave robe za svoje dućane. Poznati makarski »negozio tintoria«, vlasništvo jedne tamošnje trgovačke tvrtke, poslovao je krajem mletačke vladavine odlično, kako to pokazuju njegovi završni računi iz nekoliko poslovnih godina. To znači da su razne mirodije i boje ovamo nalazile dobro tržište, a koje su njegovi vlasnici nabavljali zasigurno upravo u Veneciji.⁴⁹ Slično su postupali i ostali trgovci ovoga grada, što najbolje svjedoči bogat i raznovrstan asortiman trgovačke robe u njihovim ovdašnjim trgovačkim radnjama.⁵⁰ Popisi robe u njima pokazuju da je ona uglavnom venecijanskog porijekla, od raznih sitnica do poljoprivrednih alatki.

Istarski paroni su ovamo, kako je spomenuto, dovozili male količine riže, staklarije i konopa, a isto tako pred konac Republike (1792) sušeni bakalar, stupu za bačve i razno voće.⁵¹ Događalo se i to da u dozvole nije uvijek bilježena vrsta i provenijencija prispjele robe na spomenutim brodovima, pa se može samo pretpostavljati da je i ta iz Venecije, što bi i bilo najlogičnije s obzirom na njihovu transportnu djelatnost. Oni su to radili uzgredno kako ne bi išli prazni brodovi na tako dugo putovanje, što uostalom potvrđuju i male količine koje su prevozili.

D. Nije ovamo pristizala samo domaća, mletačka, roba široke potrošnje, nego je ona dolazila i izvan granica Mletačke Republike — Austrije, Papinske države, Napuljskog kraljevstva i drugih krajeva. O vezama Makarske s austrijskim lukama Kvarnera već je bilo riječi, te nam preostaje da nešto kažemo i o tadašnjim relacijama ove dalmatinske luke s lukama na suprotnoj obali.

⁴⁷ Isto, svež. 85-Licenze, 1. 9; svež. 130-Registro Licenze, 1. 30, 32, 42, 49. — Za nerodnih godina je mletačka vlada preko magistrata Provveditori alle Biave slala stanovite količine žita »ad uso e provedimento di quelle Popolazioni« (isto, svež. 135, poz. 1795). To se dogodilo samo nekoliko puta: u svibnju 1790. je ovamo poslano 200 stara pšenice (isto, svež. 124, poz. 1790), a početkom 1795. ukupno 300 stara raznog žita (isto, svež. 135-Sentenze Arbitrarie, poz. 1795; Archivio di stato Venezia, Provveditori alle Biave, filca 83-Registro tratte per l'Istria, Dalmazia e Terra Ferma, list 3). U svakom slučaju je ovo područje Veneciji davalo više žitarica.

⁴⁸ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 130-Registro Licenze, 1. 7

⁴⁹ Isto, svež. 140-Diversorum, poz. 1795; svež. 124-Verj procesetti, poz. 1791; svež. 137, poz. 1795.

⁵⁰ Isto, svež. 129, poz. 1793.

⁵¹ Isto, svež. 130, 1. 18—20, 29, 47. — Treba istaći da su mnogi brodari nepoznate provenijencije, vjerojatno s Apeninskog poluotoka, tada ovamo dovozili raznovrsnu, ali nespecificiranu robu na prodaju (isto, 1. 19).

Još u prvoj polovini XVIII st., istina rijetko, ovamo su stizali brodari iz Puglie i Marche, dovozeći najčešće povrće. No intenzivniji uvoz iz tih talijanskih krajeva uslijedio je tek u posljednjoj četvrti toga stoljeća kada je i asortiman uvezene trgovačke robe proširen. Tako 1767. i 1768. god. ovdje nalazimo trgovce iz Molfette i Messine koji su prodavali nespecificiranu robu,⁵² ali su plaćanjem tridesetine pokazali da je robe bilo prilično. Nadalje, 1775. god. dolazi ovamo nekoliko brodara-trgovaca iz Napuljskog kraljevstva, čija roba opet nije uvijek specificirana. Samo je jedan od njih dopremio na prodaju razno posuđe i nekoliko vrsta južnog voća.⁵³ Početkom 1788. odnosno u jesen slijedeće godine prispjela su ovamo tri trgovaca iz te države nudeći na prodaju platno, svilu, ribarske mreže i rupčice.⁵⁴

Nekoliko godina kasnije (1792) u Makarsku je stigao paron Giacinto Salustrio iz Molfette gdje je prodavao velike ribarske mreže (trate) ovdašnjim ribarima,⁵⁵ dok su u jesen iste godine ovamo stigla iz Puglie tri broda s teretom kapule, raznog posuđa i druge robe.⁵⁶ Slijedeće godine pak povremeno dolaze u Makarsku pet tamošnjih brodara-trgovaca dovezavši na prodaju mreže, duge za bačve i drugu mešetarsku robu.⁵⁷ Sigurno su oni ovamo stizali i neposredno pred pad Republike na lagunama, ali o tome nema potvrde jer nisu sačuvane tadašnje knjige dozvola.

Međutim, važniji od svega toga, mislimo, jest uvoz soli iz Puglie. Naime, Makarska je još od XVI stoljeća bila trgovište soli i žita, odakle se solju opskrbljivalo njeno bliže područje i daleko bosansko-hercegovačko zaleđe.⁵⁸ U XVIII stoljeću, kao i ranije, ovdašnja gabela se opskrbljivala uglavnom solju istarskih solana, ali o tome nemamo količinskih podataka. Slično je i sa solju koja je ovamo dospijevala iz krfskih solana 1767. god.,⁵⁹ kada su tamo taj prehrambeni artikal nabavljale i ostale dalmatinske gabele, trgovišta soli.

Zabilježen je slučaj iz sredine 1721. god. kada je u makarsku gabelu stiglo jednim brodom 400 stara soli nepoznate provenijencije,⁶⁰ vjerojatno iz Puglie. Kako je područje Neretve tada zaista trebalo veće količine soli, to ova količina i nije bila ocarinjena nego je slobodno propuštena (rilasciata gratis) na određite, valjda Opuzen. Daljnjim točnim podacima o uvozu soli iz Puglie raspoložemo za period od 1768. do 1775. god.,⁶¹ što su ujedno i jedini podaci u čitavom tom stoljeću.

⁵² Isto, svež. 68-Libro Licenze, 1. 1—2; svež. 64-Libro de'Proclami e Patenti

⁵³ Isto, svež. 85-Licenze, 1. 66—68

⁵⁴ Isto, svež. 122-Licenze

⁵⁵ Isto, svež. 130-Registro Licenze, 1.1

⁵⁶ Isto, 1. 16, 22

⁵⁷ Isto, 1. 32, 38, 40—41

⁵⁸ G. Bujas, c. d. str. 288; S. Traljić, c. d. 358—360. — Oko 1730. god. ustanovljene su u Dalmaciji četiri gabele, od kojih jedna u Makarskoj, za monopoliziranu prodaju soli (HAZd, Arhiv općine Šibenik, svež. 107, poz. 1730). Kasnije su se one udružile u jedinstveno trgovačko poduzeće (Gabelle unite dei Sali nella Dalmazia), pa je i tada ovdje postojao »negozio sali« (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 135-Diversorum, poz. 1795).

⁵⁹ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 71, poz. 1767.

⁶⁰ Isto, svež. 14-Licenze

⁶¹ Isto, svež. 88-Note de'Discarichi de Sali...; G. Bujas, c. d. str. 303. — U Barletti je i 1778. god. bila bogata »žetva« soli koja se stranim brodovima vozila u Dalmaciju, pa vjerojatno i u Makarsku (Archivio di Stato Venezia, Inquisitori di Stato, busta 50, br. 665).

U proljeće i ljeto 1768. godine je nekoliko senjskih i puljiških brodara dovelo u ovdašnju gabelu u pet vožnji ukupno 314 kara⁶² sitne soli, uglavnom iz Barlette. Kasnijih godina su količine uvezene soli bile još pozamašnije, kako se vidi u priloženoj križaljci. I tada su prijevoznici bili također brodari Ugarskog primorja i podanici napuljskog kralja.⁶³ Naravno, to je bilo učinjeno u desetine putovanja, pa su ti brodari svakako imali veliku zaradu.

Godina	kara	stara
1768	314	
1771		19.544
1774		31.761
1775		11.221

Ipak, ne bi se smjelo pomisliti da se ovdje radi o jedinom uvozu soli u makarsku gabelu u posljednjoj četvrti XVIII stoljeća. Vjerujemo da je ovo bio samo onaj dio soli koji nisu bili u mogućnosti osigurati mletački proizvođači soli. Neophodnost ovog artikla za ishranu stanovništva prisilila je mletačku vlast na njegov uvoz izvana, što inače nije bilo u skladu tadašnje mletačke trgovačke politike.

Papinska država je također ovamo izvozila neke artikle prehrane u prvog polovini stoljeća, ali ne postoje kvantitativni ni kvalitativni podaci o tome. Snažniji impuls tamošnjeg uvoza u makarsku luku osjeća se tek pred konac postojanja Serenissime. Tamošnji brodari-trgovci 1772. god. dovoze razne ukrasne i odjevne predmete, pamuk i drugu robu,⁶⁴ a kasnijih godina tjesteninu i druge prehrambene artikle napravljene od brašna (buzzilai).⁶⁵ Doduše, to su bili rijetki slučajevi, ali su značajni i stoga što pokazuju da ovdašnji pekari kruha i ostalih brašnenih artikala nisu pravili tjesteninu za ishranu pučanstva Makarske i njene okolice. Možda su ovi to pravili, ali u nedovoljnim količinama.

E. Potrebno je spomenuti da su pored srednjodalmatinskih otoka u Makarsku dovozili robu na prodaju i trgovci ostale pokrajine. Te trgovačke relacije uslijedile su tek u drugoj polovini XVIII st.; ranije su bili poznati samo usamljeni takvi slučajevi, kako iz pokrajine tako i izvan nje.⁶⁶ Mnogi brodari-trgovci iz Zadra, Splita, Šibenika i drugih mjesta dovoze ovamo raznu manufakturnu robu, vlastitu ili kupljenu na strani. Oni su pristizali ovamo svojim malim

⁶² Kar kao mjera za sol mjerio je 60 kablova ili oko 1.600 oka (Milan Vlajinac, Rečnik naših starih mera u toku vekova, sv. III, Posebna izdanja SAN, knj. CDXVIII, Beograd 1968, str. 371).

⁶³ Služba iskrcaja je u luci djelovala dobro; tako je u jednom danu bilo u prosjeku iskrcevano preko 500 stara soli, što je prilična količina rasutog tereta.

⁶⁴ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 79-Licenze d'Estrazion... 1.10 — Mletački Senat je krajem 1770. god. zabranio prodaju robe iz Papske države u Državi, posebno one iz Senigaglie. To je vrijedilo za odjeću, sapun i drugo (isto, svež. 123-Libro Proclami), dakako, u svrhu zaštite vlastite proizvodnje.

⁶⁵ Isto, svež. 130-Registro Licenze, 1.33,37a

⁶⁶ Zanimljiv je slučaj iz sredine 1729. kada je, naime, kapetan Nikola Ivelić iz makarskog Primorja dovezao s Krfa na svom brodu teret odjevnih predmeta i volovskih koža. Prije dolaska na makarsko tržište sva roba je morala biti pročišćena u splitskim lazaretima (Isto, svež. 22-Licenze e Passaporti, 1.7). Početkom 1737. god. je jedan trgovac iz Vicenze ovdje prodavao raznu robu — svetačke slike, medalje i slično (isto, svež. 27-Libro di Licenze).

brodovima uglavnom za blagdanskih ljetnih dana, kada su ovamo, kako je spomenuto, održavani čuveni širom pokrajine sajmovi. Tu se stjecala onda velika množina pučanstva iz bliže i dalje okolice radi opskrbe za zimu, bilo da se radilo o raznim prehrambenim artiklima ili poljoprivrednom alatu koji je tada bio u upotrebi. Premda je u samoj Makarskoj bilo relativno mnogo trgovačkih kuća,⁶⁷ ipak one nisu bile dovoljne da bi se zadovoljile potrebe pučanstva širokog zaleđa koje je gravitiralo ovom gradu, pa je bila, čini se, neophodna ispomoć privremenih prodavača, više zbog raznolikosti ponude negoli količine robe. Ti povremeni sitničari dolazili su čak iz Zadra, ali ih je najviše bilo iz Splita, prvenstveno tamošnji Židovi.⁶⁸ Zaista bi bilo nemoguće zabilježiti pojavu svakog sitničara koji se spominje u službenim knjigama providurske kancelarije. Dovoljno je naglasiti da ih je u posljednjoj četvrti stoljeća bilo odjednom i po nekoliko desetina.⁶⁹ Bilo je i onih koji su poput nekih Riječana i Istrana ovamo ostali za stalno,⁷⁰ baveći se i dalje trgovačkom djelatnošću.

Na tim sajmovima ponuda robe je bila zaista raznovrsna i obilata. Tu se prodavala razna manufakturna roba, odjeća, obuća, alat, galanterija te žito, vino, ulje i drugi prehrambeni artikli koji su bili od potrebe gradu i seoskom živilju. To je bio razlog da je ovaj sajam već tada postao glasovit u čitavoj pokrajini, te stoga bio pravo stjecište trgovačkog svijeta pokrajine u vrijeme sajamskih dana.

IV — Cijene robe

Trgovinu Makarske u to vrijeme upotpunit će, nadamo se, u stanovitom smislu tadašnje cijene pojedinoj vrsti robe, tim prije što je često uz robu označena i njena provenijencija ako se radilo o uvozu. Poznato je da je tokom XVIII stoljeća ovdje svoje trgovačke radnje imalo deset do dvadeset domaćih trgovaca, od kojih su neki bili iz plemićkog staleža. O redu u trgovini grada vodili su brigu gradski »giustizieri«, a takve funkcije su postojale i po selima. Njihova primarna dužnost je bila određivanje cijena pojedinoj trgovačkoj robi, kontroliranje istih, te ujedno nadzor mjera i utega na svom području. Dakako, to su radili uz znanje i interni nadzor lokalne vlasti.

⁶⁷ Godine 1717. u samoj Makarskoj ima devet dućana koji nisu bili otvoreni blagdanom (*HAZd*, Arhiv Makarske, svež. 11-Mandati e Licenze, 1.332—333), pa tako okolno stanovništvo nije moglo nabaviti potrebnu robu upravo u one dane kad bi to jedino moglo. Tek je 2. rujna 1731. god. makarski providur dozvolio ovdašnjim trgovcima otvaranje radnji za blagdanskim dana »a comodo di questi sudditi e territoriali, che in detto giorno di festa concorrono hâ far le loro provogioni« (Isto, svež. 24-Licenze e Passaporti, 1.2). Te godine je u gradu bilo također devet sitničara odnosno trgovina, 1751. jedanaest i jedan zlatar, 1772. već dvadesetak, od kojih je jedan bio iz Venecije, a neki i strani podanici (Isto, svež. 45-Licenze, 1.2—4; svež. 101-Licenze e sequestri... 1.2).

⁶⁸ Isto, svež. 79-Licenze d'Estrazion... 1.5—6, 82—83, 90; svež. 64-Libro de'Proclami...; svež. 85-Licenze... 1.29—30.

⁶⁹ Zabilježena je i prisutnost trgovaca iz Dubrovnika, Milana (Isto, svež. 130-Registro Licenze, 1.8, 37a, 49), Tirola i Malte (isto, svež. 85-Licenze, 1.68). Ako to nisu učinili Venecija i Bosna, u nedostatku žitarica amo su ih na prodaju nosili trgovci Albanije ili Peloponeza (G. Bujas, c. d. str. 301, 360). Treba reći da se ovdje prodavao i duhan privatno, dok 1787. god. nije postao u neku ruku državni monopol.

⁷⁰ *HAZd*, Arhiv Makarske, svež. 79-Licenze d'Estrazion... 1.22,26

Sasvim je prirodno da su cijene varirale tokom stoljeća, kao posljedica ponude na ovdašnjem tržištu. Tako su Bračani i Hvarani u ljetu 1721. god. u makarskoj luci, na svojim brodovima, prodavali vino po cijeni od 6 ili 8 soldi za jednu oku, a samo dvije godine kasnije je ista količina toga artikla stajala 13 soldi.⁷¹ Godine 1773. i 1775. oka vina se ovdje prodavala po 8 gazeta,⁷² desetak godina kasnije po 6 odnosno dvije gazete po oki,⁷³ da bi se odjednom cijena popela čak na 22 gazete (1786).⁷⁴ Pred kraj mletačke uprave Dalmacijom ovdašnja cijena jednoj oki vina bila je 8 (1790), 12 i 24 gazete (1793),⁷⁵ što pokazuje neredovitost uroda grožđa u ovom kraju.

Od žitarica je pšenica bila najobilatija na makarskom tržištu. Poznata nam je njena prodajna cijena jedino u drugoj polovini stoljeća. Tako je krajem 1773. god. jedna kvarta pšenice stajala 36—37 lira, a ista mjera ječma 18—19 lira.⁷⁶ Već slijedeće godine pšenica se prodavala mnogo jeftinije, od 18 do 20 lira po kvarti što je uvjetovalo prispijeće velikih količina žita izvan pokrajine.⁷⁷ Za nerodne 1783. god. pšenica se ovdje prodavala po 40, 60 pa čak i 60 lira po jednoj kvarti, a već slijedeće godine njena cijena pada na 22—24 lire.⁷⁸ Kasnijih petnaestak godina joj se cijena kretala od 24 do 49 lira, zavisno o ljetini ovoga područja koje je doživljavalo česte nerodice, pa time nastaje velika potražnja ovog važnog prehrambenog artikla.

I za maslinovo ulje imamo samo cijene iz druge polovine XVIII st. Jedna oka tog proizvoda 1776. godine stoji ovdje 5 lira,⁷⁹ 1781. po 5 i više lira, 1785—7, 1786.—6 lir. 4 gazete; 1789.—1790. 4—5, a 1793. god. 8—12 lira.⁸⁰ Naglom poskupljenju uzrok je bio mraz koji je uništio 1782. i 1788. god. veliki broj maslinovih stabala.

Godine 1721. je providur makarskog područja dao dozvolu za ulov ribe u ovdašnjim vodama nekim podanicima Dubrovačke republike iz Trpnja na Peleješcu pod uvjetom da se ulovljena riba prodaje ovdje po određenoj cijeni; velika riba po 4, srednja 3, a sitna 2 solda po jednoj libri.⁸¹ Za kasniji period nisu pronađeni slični podaci, ali se može pretpostaviti da cijena nije bila mnogo veća od one koja je postojala drugdje u pokrajini, kao npr. u Zadru.

Međutim, jedan sačuvani dokumenat pruža nam uvid u cijene mnogih artikala koji su se početkom 1775. godine dovozili na prodaju u Makarsku,⁸² što predstavlja pravi cjenik uvezene i domaće trgovačke robe. Prema toj provi-

⁷¹ Isto, svež. 14-Licenze; svež. 17-Licenze e Passaporti, 1.1

⁷² G. Bujas, c. d. str. 288; HAZd, Arhiv Makarske, svež. 85-Libro de'Proclami.. 1.67-Gazeta je bio mali bakreni novac čija je vrijednost bila dva centezima ili dvije austrijske pare (Valentino L ago, Memorie sulla Dalmazia, vol. I, Venecija 1869, str. LXXIX). Više o novcu u Dalmaciji u XVIII st. vidi: Vuk V i n a v e r, Pregled istorije novca u jugoslovenskim zemljama (XVI—XVIII vek), Beograd 1970. str. 323—344

⁷³ G. Bujas, c. d. str. 344, 348

⁷⁴ Isto, str. 354, 359—360

⁷⁵ Isto, str. 350

⁷⁶ Isto, str. 297.

⁷⁷ Isto, 301

⁷⁸ Isto, str. 340—341, 344—345

⁷⁹ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 91-Licenze

⁸⁰ G. Bujas, c. d. str. 336, 349, 353—354

⁸¹ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 14-Licenze.. 1.97

⁸² Isto, svež. 85-Proclami e Licenze

durskoj odredbi jedna libra svake vrste tjestenine iz Puglie stajala je 12 soldi; libra voštanih svijeća dvadeset gazeta;⁸³ jedna velika libra⁸⁴ makarona, također iz Puglie, trebala se prodavati po dvadeset soldi; jedna velika libra suhog bakalara po jednu liru i 4 solda; jedna oka suhog pršuta tri lire i 4 solda, a po istoj cijeni i ostalo svinjsko meso; jedna velika unča⁸⁵ maslaca 4 solda; velika unča sira iz Dalmatinske Zagore dva solda; sir iz mješine (ludro) jedna oka dvije lire; jedna velika unča bračkog sira 4 solda. Jedna mjera mletačkih riža stajala je 14 soldi, dok je isti artikal iz Puglie, Milana i Albanije bio jeftiniji za dva solda. Dva komada soljenih srdela stajala su jedan sold; jedna velika libra soljenih cipala dobre kvalitete cijenila se na 14 soldi; pet komada soljenih šura dva solda, a jedna velika libra soljene maride osam soldi. Nadalje, jedna oka suhog mesa prodavala se po dvije lire; jedna velika libra meda iz Dalmatinske Zagore po jednu liru i 4 solda, dok je med sa Brača bio skuplji za četiri solda po libri. Jedna velika libra kobasica stajala je jednu liru i osam soldi. Godinu dana kasnije u Makarskoj je jedna oka loja vrijedila 2 lire i 16 soldi, jedna oka rakije jednu liru i 14 soldi, a jedan komad ovčje kože 4 lire i 10 soldi.⁸⁶

Iz ovoga se vidi da je na makarskoj tržnici u drugoj polovini XVIII st. bilo zaista raznolike trgovačke robe, čija je provenijencija bila domaća ili prekomorska, čak onda kada se radilo samo o prehrambenim artiklima. Šteta je što nemamo i cijene ostaloj robi, makar radi usporedbe s robom po ostaloj pokrajini.

V — Prijevoz robe

Makarska i primorska mjesta njene jurisdikacije u XVIII stoljeću nisu imala baš razvijeno brodarstvo za prijevoz tereta morskim putem. Samo su se rijetki bavili tim riskantnim ali unosnim poslom, premda su postojali odlični uvjeti za razvitak te djelatnosti.⁸⁷ Mala nosivost ovdašnjih brodova nije dozvo-

⁸³ Jedna pak oka voska u Makarskoj je 1776. god. stajala 32 lire (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 107-Licenze . . 1.57—58)

⁸⁴ Velika venecijanska libra težila je 0.476 kg (B. Ungarov, c. d. str. 230).

⁸⁵ Velika unča sigurno je težila 1/2 velike venecijanske libre, odnosno 0.039 kg (B. Ungarov, c. d. str. 231).

⁸⁶ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 107-Licenze . . . — Vrijednost novca koji je bio tada u opticaju u Dalmaciji izgledala je ovako: 1 cekin = 6 groša = 48 dalm. lira = = 240 groseta = 480 gazeta = 960 soldi (V. Vinaver, c. d. str. 339). U Makarskoj su posebno bili u upotrebi reali (groši) i lire (libre).

⁸⁷ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 64-Libro de'Proclami, poz. 1767; svež. 79-Licenze d' Estrazion, 1773; svež. 49-licenze (1754). -Grad Makarska je 1770. god. imao samo dva trabukala i 40 gaeta i manjih brodica. Osam primorskih mjesta Primorja zajedno je raspolagalo sa 63 gaete. Jedino mjestance Bast nije imalo nijednu plovnu jedinicu. Začudo, nijedno od tih mjesta nije tada imalo profesionalnih mornara (Isto. svež 74, poz. 1770). Dvadeset godina kasnije (1790) to područje raspolaže sa 118 brodova, od kojih samo dvadeset služi transportu, a ostalo ribarstvu (Gian Luca G a r a g n i n, Riflessioni economiche-politiche sopra la Dalmazia, Zadar 1806, tab. IV; P. Kaer, c.d. str. 108). No i pored toga neki su makarski brodari ponekad vozili teret i po Mediteranu, kako je to bio slučaj s Vickom Vlasovićem 1784. god. (HAZd, Spisi zadarskog kneza Lio Bembo (1783.-1785), knj. II, 1. 48—49).

ljavala prijevoz većih tereta, nego je eventualna putovanja istih ograničavala na samu pokrajinu, priobalnu plovidbu i vezu sa srednjodalmatinskim otocima.

Zbog toga je transport ovdašnje robe namijenjene izvozu odnosno tranzitu morao biti povjeren brodarima izvan ovog područja. Nemoguće je i nepotrebno poimence nabrajati sve one brodare koji su u raznim pravcima odvozili ovdašnju robu. Na susjedne otoke su robu uglavnom vozili tamošnji brodari, a samo rijetko su to činili brodari iz pokrajine (Silbljani, Trogirani, Bokelji) i Ugarskog (Hrvatskog) primorja. U Veneciju su ranije robu odvozili brodari Giudecce (otokâ venecijanske lagune), a kasnije, pred pad Serenissime njihovu ulogu su preuzeli brodari srednjodalmatinskog područja, Silbe,⁸⁸ kvarnerskih otoka, Rovinja i drugi. Čini se da ovdje nije poštivano pravilo da u Veneciju i drugdje robu voze svojim brodovima isključivo brodari Venecije, nego su ovdašnji teret tokom čitavog XVIII stoljeća prevozili prvenstveno spomenuti brodari, razbijajući tako vjekovni monopol mletačkih prijevoznika. Dakako, to se dogodilo uz znanje viših vlasti.

Mnogi od ovih su ovom djelatnošću zaradili čitava mala bogatstva jer su znali i po nekoliko putovanja obaviti u jednoj godini samo odavle, bilo u Veneciju bilo na druga odredišta. Stječe se dojam da je ponekad i makarska luka bila zaista preopterećena brodovima, pošto je bilo slučajeva da je u jednom danu pristizalo ovamo i po nekoliko brodova. Slično je bilo i onda kada je ovamo prispijevala sol iz Puglie,⁸⁹ pa je sigurno i služba iskraja i ukrcaja robe morala biti dobro organizirana kako ne bi brodovi nepotrebno gubili vrijeme u luci.⁹⁰ Možda je ovdje bilo ljudi, kako je to bilo u nekim drugim našim primorskim gradovima koji su živjeli samo od rada u luci; to je u neku ruku trebao biti kao neki uslužni transportni servis.

Bilo je pak slučajeva da su neki brodari iz Boke kotorske, Trogira, Šibenika i Zadra usput odvozili odavle stanovite količine tereta, posebno u drugoj polovini XVIII st. Kada nije bilo dovoljno domaćih brodara, onda su bivali angažirani brodari iz Hrvatskog primorja ili pak oni sa suprotne obale Jadrana. Treba reći da se to odnosilo na uvoznu ili izvoznu robu, iz raznih smjerova. Tako su Makarani, oni s Primorja osobito, propustili priliku da transportom vlastite ili tranzitne robe dođu do relativno velike zarade novca, nego su tu priliku koristili drugi, čak oni koji nisu bili podanici Mletačke republike.

VI — C a r i n a

Prema točki VII privilegija iz 1646. god., na koji se često poziva pisac dozvola izvoza, Makarska i njeno područje su mogli slobodno izvoziti vlastite poljoprivredne proizvode. Isto je vrijedilo i za ovamo uvezenu trgovačku robu (toč. VIII). Dacij tridesetine se u pravilu plaćao na svu ostalu robu, izvezenu

⁸⁸ Autor netom izašle knjige Pomorstvo Silbe (Petar Starešina), Zadar 1971. izdanje Instituta JAZU u Zadru, očito nije bio upoznat s ulogom silbskih parona u prijevozu makarske trgovačke robe tokom XVIII st., jer o tome ništa tu ne govori.

⁸⁹ G. Bujas, c. d. str. 303

⁹⁰ Spomenuli smo dobro organiziran iskraj soli koja je u sedmom i osmom desetljeću toga stoljeća dolazila ovamo iz Barlette.

i uvezenu.⁹¹ Međutim, bilo je ipak stanovitih odstupanja od toga. Tako je gotovo sva roba izvezena odavle po ostaloj pokrajini uživala imunitet od carinjenja, ali se ipak događalo i to da se taj teret plaćao i na onu robu koja je odlazila na srednjodalmatinske otoke, iako se ona proizvela na ovom području. To se odnosilo na sir, maslac, sitnu stoku i drugo. Slično se primjenjivalo plaćanje tih regalija i za robu koja je išla drugdje po pokrajini.

U Veneciju je slobodno odlazilo jedino maslinovo ulje, a samo je još vino ponekad uživalo taj privilegij. Sve ostale vrste robe čija provenijencija nije bilo iz makarskog područja podlijegale su plaćanju carinskih nameta. Pred kraj mletačke uprave, 1795., plaćale su se regalije na izvoz žita, vina, rakije, mesa, loja, meda, voska i maslaca u Veneciju, a od toga su bili oslobođeni ulje, soljena riba, vuna, krzna i još neki ovdašnji poljoprivredni proizvodi. Za ove regalije, plaćanje carine, tu je rečeno da su uobičajene,⁹² pa možemo pretpostaviti da je takav carinski režim za robu koja je slana u glavni grad Republike vladao dugi niz godina.

Nadalje, primijećeno je konstantno carinjenje sirovog željeza, starog bakra, koža, loja i drugih artikala bosansko-hercegovačke proizvodnje, kao i podvrgavanje toj obavezi cjelokupne robe koja je odavle išla izvan Mletačke republike (Papinska država, Napuljsko kraljevstvo, Austrija).^{92a} U većini slučajeva zabilježeno je plaćanje carine u visini jedne tridesetine vrijednosti odnosne robe, a često je u dozvoli navedena samo činjenica da je roba podlijegala carini, bez oznake njene provenijencije.

Mnogi pokazatelji govore da je ovdje ubirana prilično velika svota novca na račun carine, posebno u drugoj polovini XVIII stoljeća, iako je upravo tada vladala nešto veća sloboda trgovine u Mletačkoj republici. Prava je šteta da knjige upisa visine plaćenih dacija nisu sačuvane iz dva razloga; prvo, da se ustanovi prihod providurove kancelarije od pobiranja carine i drugo, da se pomoću toga ustanovi točnija provenijencija carinjene, dakle na ovo trgovište dovezene robe uopće. Sve bi to uistinu dalo zaokruženu sliku trgovačkih relacija Makarskog primorja tokom XVIII stoljeća.

VII

Kako pod Turcima (XVI i XVII) tako i za vrijeme mletačke dominacije Makarska egzistira kao jedan od centara pomorske trgovine. Njena važnost uvjetovana je opadanjem prometa splitske skele. Naime, u borbi s Dubrovačkom republikom, za skretanje turskih karavana mletačke vlasti u XVIII st. nastoje upravo makarskom skelom konkurirati dubrovačkoj.⁹³ U tome uspijevaju samo

⁹¹ HAZd, Arhiv Makarske, svež. 138-Ruolo Privilegiato, 1.9. - Količina uplaćene carine bilježena je u posebnu knjigu koji novac je, po nekima, odlazio u ličnu blagajnu providura.

⁹² HAZd, Arhiv Makarske, svež. 135-Diversorum, poz. 1795: »solite e consuete regalie«.

^{92a} U slučaju tranzita 1.500 stara ječma upućenog u Cadix i Lisabon početkom 1770. god. nije, dakako, naplaćena carina (HAZd, Arhiv Makarske, svež. 74-Licenze e Passaporti, 1.1). Naprotiv, sva roba, istina neznatna, koja je odavle odlazila na područje Dubrovačke republike bila je ocarinjena. Tako je bilo s 39 kvarti žita 1770. i 2.500 komada zečjih koža sedam godina kasnije (Isto, svež. 74 i svež. 91).

⁹³ Archivio di Stato Venezia, Provveditori da terra e da mar, f. 659, izvj. od 10. travnja 1793.

djelomično, pa ovamo dolaze povremeno čitave karavane i pojedinci s prostranog turskog zaleđa,^{93a} dovozeći ovamo raznu robu, posebno sirovine, a onda su dobivenim novcem kupovali sol i druge potrebštine. No ta roba predstavlja samo manji dio ovdašnje izvozne robe koja tokom čitavog tog stoljeća odlazi u raznim smjerovima, u gotovo sve luke na Jadranskom moru, bez obzira na njihovu pripadnost (Austrija, Papska država, Napuljsko kraljevstvo), a osobito srednjodalmatinske otoke i Veneciju.

Čini se da je izvoz pedesetak raznih prehrambenih artikala i poluproizvoda činio značajnu stavku u cjelokupnoj opskrbi glavnog grada Mletačke republike, posebno u drugoj polovini posljednjeg stoljeća njena postojanja, što, međutim, nije posebno istaknuto u odnosnoj literaturi.⁹⁴ Pored toga ovdašnja trgovačka roba je kolala i širom cijele Dalmacije, od Budve do Krka, ali u nešto manjim količinama, pa je tako ona učestvovala djelomično i u opskrbi same pokrajine.

Međutim, isto je tako u ovo vrijeme Makarska apsorbirala stanovite količine mletačke i strane robe (platno, povrće, voće, sol, staklariju, manufakturne stvari i dr.), ali ipak u znatno manjoj kvantiteti s obzirom na njen izvoz morskim putem. Na žalost, nije moguće ovu ukupnu trgovačku robu izraziti odgovarajućom novčanom vrijednošću, pa nisu moguće ni detaljnije usporedbe.

Slijed pomorske trgovine Makarske u oba smjera tokom XVIII st. pokazuje njen stalni porast koji prestaje propašću Republike na lagunama (1797). Ova djelatnost, može se reći, koristila je čitavom pučanstvu ovoga kraja, a posebno trgovačkom staležu koji je upravo tada akumulirao prilični kapital. Potvrda tome je samo postojanje velikog broja trgovačkih kuća u gradu i okolici. Čak su i strani trgovci ovdje otvarali trgovačke radnje, što je opet očit dokaz njihove svrsishodnosti, odnosno postojanja dobrih uvjeta za vođenje unosnih trgovačkih poslova.

Jedini nedostatak, reklo bi se, ovdašnje trgovačke djelatnosti leži u činjenici da se ovdašnji ljudi nisu znali više angažirati u prijevozu barem izlaznog tereta makarske luke, čime su propustili odličnu priliku velike zarade, pa su to iskoristili pokrajinski i strani brodari. Dakako, još većem zamahu ove djelatnosti smetao je cjelokupni carinski sustav, kako prilikom izvoza tako i uvoza. Tome se pridružuje i raznovrsnost mjera koje su bile u upotrebi.

Z a k l j u č a k

Nastavljajući ulogu koju su joj dali Turci (XVI—XVII st.) Makarska i za mletačke dominacije, krajem XVII i u XVIII stoljeću, postaje jedan od pokrajinskih centara pomorske trgovine. Da bi kako-tako ublažila ispadanje splitske skele iz konkurencije u borbi s dubrovačkom, mletačka vlast nastoji tokom

^{93a} Takva praksa zabilježena je ovdje samo u prvoj polovini XVIII st. Ti trgovci su trampili svoju robu u Makarskoj za sol, suhe smokve i drugo ili su se preko ove luke odvozili na srednjodalmatinske otoke ili Veneciju (*HAZd*, Arhiv Makarske, svež. 8-Licenze . . 1. 67, 108; svež. 14-Licenze).

⁹⁴ Giordano C a m p o s, *Il commercio esterno veneziano della seconda metà del '700 secondo le statistiche ufficiali*, *Archivio veneto*, V serie, vol. XIX (1936), str. 173—174.

čitavog XVIII st. istaći kao vlastiti pion u toj trci upravo makarsku skelu. To joj uspijeva samo djelomično, jer turske karavane i ovamo navraćaju često u ovo vrijeme; ta trgovačka roba ovdje biva mijenjana za sol i ostale neophodne artikle dalekog kopnenog zaleđa.

Pridošla roba s turskog teritorija zajedno s viškovima ovdašnjeg poljodjelstva zrakasto se odavle raznosi na sve obale Jadranskog mora, pa čak i izvan ovog bazena. Najveći dio te robe, razni prehrambeni artikli (vino, ulje, žito, stoka, sir i dr.) ili sirovine (željezo, bakar, koža, vosak, loj i dr.) odlazi na obližnje otoke i u glavni grad — Veneciju; kvalitetno i kvantitetno to predstavlja značajnu stavku u opskrbi tamošnjeg pučanstva. Time, međutim, nije ograničen ovdašnji izvoz; različita roba s makarskog područja odlazi po čitavoj pokrajini, od Budve do otoka Krka. Nešto malo je izvoženo i izvan Države, u luke Papske države, Napuljskog kraljevstva i Austrije.

Nasuprot tome Makarska i njeno područje su u isto vrijeme apsorbirali stanovite količine venecijanske ili strane trgovačke robe. Venecija je ovamo slala rižu, konop, galanteriju i druge manufakturne stvari, Hrvatsko primorje primarno platno i prerađeno drvo, a Papska država i Napuljsko kraljevstvo povrće, južno voće, posuđe, mreže i neke sitnice (tjestenina i dr.). Posebno je važna bila sol prispijela iz Barlette, u sedmom i osmom desetljeću XVIII st.

Iz mnogih gradova pokrajine ovamo su prilikom ljetnih sajamskih dana dolazili brojni sitničari, posebno Židovi iz Splita, nuđajući tržištu vlastitu ili venecijansku manufakturnu robu i razne poljodjelske alate. Takvih pogodnih brodarka-trgovaca bilo je iznimno mnogo iz kvarnerskih luka Austrije.

Transport izvozne robe makarske luke samo su manjim dijelom obavljali domaći brodari, a ostalo pak brodari srednjodalmatinskih otoka, Venecije, kvarnerskih otoka, Hrvatskog primorja, Istre i drugi. Tako su ovdašnji primorci propustili priliku za stjecanje unosne zarade pomorskom djelatnošću, što su onda iskoristili drugi poduzetni pomorci Jadrana.

Kroz čitavo XVIII st. ovdje je prevladavala pomorska trgovina izvoza i tranzita nad uvozom. Međutim, gledajući općenito, pomorska trgovina Makarske i njenog područja doživljavala je, reklo bi se, stalni uspon, koji je zaustavljen padom Serenissime (1797). Pored legalne trgovine bilo je ovdje tada i krijumčarenja nekom robom, posebno svježom ribom, pa se može slobodno reći da je Makarska imala zaista intenzivnu pomorsku trgovinu tokom čitavog toga stoljeća, bogatu asortimanom i količinama robe. Dakako, to je neminovno uvjetovalo ekonomski napredak jednog dijela ovdašnjeg stanovništva — stvaranje brojnog trgovačkog staleža.

Summary

THE NAVAL TRADE OF MAKARSKA IN THE 18th CENTURY

Continuing the role she was given by the Turks (16th and 17th cent.) Makarska became one of the regional centres of naval trade when it fell under the domination of Venice at the end of the 17th and in the 18th centuries. In order to replace the loss of the Split ferry, which had been

ousted from competition by Dubrovnik, Venice tried to make the Makarska ferry her pawn in the race for supremacy in trade all through the 18th century. In this she was only partially successful because Turkish caravans were also frequent visitors of Makarska, where the local merchandise was exchanged for salt and other indispensable goods of the distant hinterland.

The goods from the Turkish territory alongside the surplus of the local agricultural products were dispatched radially to all the coasts of the Adriatic Sea and even outside that basin. The major part of the goods, various foodstuffs (wine, oil, wheat, cattle, cheese, etc.) or raw materials (iron, copper, hides, wax, tallow, etc.) were transported to the nearby islands and to the capital — Venice; both quantitatively and qualitatively this represented an important item in the supplies of her inhabitants. This, however, did not limit Makarska's exports to other regions; various goods from the territory were exported throughout the neighbouring provinces, from Budva to the island of Krk. A minor part of the exports crossed the boundaries of the State, to the ports of the Papal State, to the Kingdom of Naples and to Austria.

At the same time Makarska and her territory absorbed some Venetian and foreign merchandise. From Venice came rice, cordage, haberdashery and manufactured goods, from Hrvatsko primorje unfinished cloth and processed timber, while the Papal State and the Kingdom of Naples exported vegetables, southern fruit, dishes, nets, and some small items (noodles, etc.). Of particular importance was the salt from Barletta in the seventh and eighth decades of the 18th century.

Many mongers from various towns of the region, especially Jews from Split, used to come to Makarska for the summer fair, offering the market their own or Venetian manufactured goods and various agricultural tools. A big number of these occasional seamen-dealers came from the Kvarner ports of Austria.

Local seamen handled only a minor part of the shipping of exports from Makarska, while the main job was done by seamen from the islands of Middle Dalmatia, Venice, the Kvarner Islands, Hrvatsko primorje, Istra and other regions. In this way the local seamen missed the opportunity of a very remunerative maritime activity, which was then seized by other enterprising Adriatic seamen.

Throughout the 18th century naval export and transit trade was predominant in Makarska while import trade had a secondary role. However, generally speaking, the naval trade of the town and region of Makarska was experiencing a steady growth, which was stopped only by the fall of the Serenissima (1797). Apart from legal trade there was also some smuggling, especially of fresh fish; we can therefore state with justification that Makarska's naval trade flourished throughout that century, rich in the range and quantity of goods. This, of course, resulted in the economic progress of a part of Makarska's population and created a numerous merchant class.

Prilog 1.

IZVOZ U VENECIJU

Godina	žito stara	vosak oke	solj. riba barila	smokve barila	bajame kvarte	vino barila	koža komada	vuna oke	masline barilo	sir oke	sukno rodul	ulje barilo	loj oke	željezo oke	suhe šljive oke
1706	270	615	8	45	40		193							1.750	
1721		330	60	387		165								1.435	
1722		1.125		103	9	365					1				
1724		105	30	12											
1732		545	60	30											
1736	2.550					8		380		17		1	65		
1766	248	220		45			250				7	32	245		
1767		160		115	4	1.823	450		297		28	2	1.630		640
1768		360		217		800	380	1.660	142		10	24	600		
1769		184		334	13	3.804	390	1.300	579	500	11		160	200	
1770		85		24	156	1.365	420	1.843	6		3		814		
1771		305		26			2.070	2.700	30	500	10	370	290	420	
1772	1.025	185		18	14	630	667	5.500			6		835		220
1773	3.763	510		232	84	2.174	2.510	3.740			8		1.720		820
1775		200	34	84	85	3.060	540				57		995		600
1777		40		182	197	3.142	5.532	1.385			1	20			
1781		325		360	564	3.170	5.243	5.459			1		80		7.565
1782		300		13	220	2.524	5.260	2.500	64		2		1.500		650
1783		7			289	300	11.790	2.100	150		1		5.920		1.010
1785	37	160	10	1.685			3.680		108		1		1.894		5.175
1786		196		1.025			2.088	1.322	96				415		4.200
1787		970					2.495	389	56						
1788		1.039					2.046	846				1			
1789		1.381			22	240	119	910						300	
1790		3.050		8	116	841	269	2.900	69			761		800	240
1791		1.250			30		150							350	520
1792	200	418		21		790	130		6		1			150	200
1793		280	14		375		3.290		8				350		95

¹ Statistički podaci su doneseni samo za one godine koje su u knjigama zastupljene kompletno odnosno cijele godine. Ovdje nisu prezetirani oni artikli čije su količine bile manje značajne (npr. med, suho meso, stari bakar i drugo) za izvoz Makarske. Prema tome ovo je samo dio izvoza ovog područja, da se vide glavni artikli i količine u pojedinim razdobljima. To vrijedi za sve križaljke.

Go-dina	žito kvarte	ulje bari-lo	kože ko-mada	vuna oke	že-ljezo oke	sitna stoka ko-mada	kru-pna st. ko-mada	solj. riba ba-rila	sir oke	ma-slac oke	suho meso oke
1706	1.620	3			100	2.511	305	32	2.432		150
1721	600				650	195	25	50	610		
1722	2.779			84 k. ¹	200	185	7		946		520
1724	833	4	8			333	14		370		
1732	920				500	451	81	16	512		
1736	2.175	4		37 k. 550		139	35	85	490		
1737	566	2		73 k. 80	182	16		37	1.208		
1752	876	39		106 k.		151	38		410		120
1753	770	4				322	12				
1754	295	45				100	1	50	15		
1756	213	12		210		33			69		
1766	5.028	5		150		313		15	90		
1768	10.480	7	5	163 k. 43		1.541	115	4	318		270
1769	5.339	21		52		723	101		463		400
1770	6.280	2	63	85 k. 50	200	964	162		501	15 12 g ² .	
1772	13.549		28	85 k.		920	60		1.276	151 5 g.	70
1774	7.596		90	39 k. 10		456	2	60	937	15 79 g.	
1775	11.074		134	179 k. 38		78	9		658		
1777	9.203		10	45 k. 8		104			272	6	
1781	1.946			98		55		4	150	5	
1782	128		335	222	400	788	38	7	100	3 g.	
1783	576	22				343	32		240	23	
1785	2.048		168	72 k. 74		601	44		410	16 5 g.	
1786	2.955			162 k. 187	170	644	18	1	2.415	69 41 g.	100
1787	6.663		60	150 k. 88		1.493	77		947	78	
1788	905		693	284	750	409	20		1.285	66	
1789	2.018		362	36 k. 48	608	373	2		1.062	45 11 g.	
1790	6.856		144	154	288	1.493	78		1800	46	
1791	4.894			26		189	13		879	9 2 g.	
1792	10.341	23		16 k. 444	140	1.660	89		2.387	44 5 g.	200
1793	7.242	34	282			862	43		640		250

¹ Vuna se mjerila okama i kalatrima (K = kalatrum), čija nam težina nije poznata.

² Maslac se mjerio okama i giungama (g = giunga). Narod je tu mjeru okrstio s »junga«, koja je iznosila u Bosni i Hercegovini jednu oku i po (G. Bujas, c.d. str. 352).

Prilog 3.

IZVOZ U BOKU KOTORSKU I NA KVARNERSKE OTOKE

Go- dina	Boka kotorska						Kvarnerski otoci						
	vino ba- rilo	raki- ja ba- rilo	žito kvar- ta	kože ko- mada	ba- jame kvar- ta	solj. riba ba- rila	vuna oke	ulje bari- lo	kože kom.	žito kvar- ta	ra- kija bari- lo	vino bari- lo	ocat barilo
1717	200												
1722			44										
1724			10				6 konja	110	58				
1732				41	12								
1736	506	40				17							
1752										400	36		
1754											200		
1756	200							26				130	
1767	32	16								100	25		
1768	1.102	71	254				1.050		308	1.375	240	14	10
1769	1.571	73						3		445	148		8
1770	290	34								555	44		
1772		16								515	52		
1773		13					30			1.620	167		
1775	390	46	50		110		540						
1777	21	96			20					211			
1781	478	35					280						
1783	220	25				19							
1785	140	6										70	70
1786	2.184	114				2							
1787	1.548	12				8							
1788	350	35					2.276			980	52		30
1788	350	35								450	193		50
1789	273								100	300	229	80	36
1792			24	1.200	20	8				108			
1793			356	250						215			

Prilog 4.

IZVOZ U OSTALU DALMACIJU

God.	solj. riba bari- lo	rakija bar.	vino bar.	loj oka	žito star	sir oka	kom. koža	vuna oka	vosak oka	med oka	ulje bar.	meso oka	maslac oka	smo- kve mje- ra	sit. stoka ko- mada
1706		6		1.000										5	
1717	15	17	180		25	120	2	15						6	
1722	20		80		16		800								
1724	21			864					450					9	
1732	13								500					7	
1736	302														
1752	112	8	413	240	400					4 bar.	34				
1754	233	10		300	3.045						11	500			
1766	1	9			1.514	8	500								
1767		33	24	2.500	2.800		50								
1768	5			880	1.600	177	215		150						
1769	12	2				662				650	12			8	
1770	2			200	50	223	566	3.000 75 k.	41				62		91
1772	2			110	415	219	866	27 31 k.	125				89	8	26
1773	24	133	783	570	3.128	514	1.701	65 k.	25	50			97		226
1774		88	363		746	316	134	11 k.	47				194		65
1775	12	9	667	2.857	1.196	653	669	100 17 k.					76		216
1777	5	16	120	139		274	837	800	139	400			46		
1781				500	736	6	160		37				10		
1782			75	116	560	10	1.025		80		200		6		
1783	11	17	35	520	40	84	1.227		85	10	6	25			43
1785				434	115	34	1.201	100 36 k.	45				61		
1786	36			3.520	915	32	7.662	110 795 k.	468	142	16		51		
1787	8	45	350	3.851	126	166	6.493		177	1.530	1	1.900	35		
1790				22	3.620	20	648		102	20					
1793				550	2.928		1.280	1.415	651		26	1.150			220

IZVOZ U MLETAČKU ISTRU

God.	žito stara	solje- na riba barila	vino barila	kože koma- da	ocat barila	rakija barila	smokve mjera
1707		134					
1728		18					
1736	1.350						
1752	1.048	10	120			27	
1753		60					
1754		5					
1756		30	100		102	40	15
1757	470		30		30	30	
1766						260	
1767				300		283	10
1768	150		207		5	222	
1769			210		50	200	14
1770						162	
1772	178	4				246	
1773	160		50			60	5.078 libri
1774	385	4				472	
						23	10.000 libri
1775	800						
1781					50	250	
1782							8
1784		178					
1785		40		920			41
1786	100	50		576		151	45
1787	1.000	9	666	514	272	560	62
1788	64	109		120	100	141	42
1789		48					32.000 libri
			35				28
1791		132					
1793		767					

Prilog 6.

IZVOZ NEKIH ARTIKALA U

PAPSKU DRŽAVU		NAPULJSKO KRALJEVSTVO		AUSTRIJU	
Godina	solj. riba barila	solj. riba barila	žito stara	žito stara	
1706	217				
1721	213				
1722	100				
1724	50	46			
1732	234				
1736	497				
1752		99			
1753	61	66			
1754		8			
1766	571			3.800	
1767	352	4			1.000
1768	404				
1769	462	29			
1772	1.426				200
1773	397	70		230	
1777	174	76			
1780	50				
1781	105			134	
1782	307				
1783	195				
1784					250
1785					833
1786	137				100
1789					130
1791	62			6	

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

4

Z A G R E B

1973

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,
Gordana VLAJČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

Radovi 4

Izdavač

Sveučilište u Zagrebu
Institut za hrvatsku povijest

Za izdavača

Prof. dr Ljubo Boban

Prijevod

Vera Andrassy (engleski)

Lektori

Dr Blanka Jakić (njemački), Vera Andrassy (engleski), Stjepan Damjanović, Jasna
Penzar (hrvatski)

Korektor

Branko Erdeljac

Za sadržaj priloga odgovara autor

Adresa redakcije: Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, Đure Salaja 3.